

Den nya, nödvändiga och oförlösta kunskapen om människans sociala system

av Bengt-Åke Wennberg

Gabriel Tarde

MOT

Emile Durkheim

Anton Törnberg publicerade 2017 sin avhandling "The Wicked Nature of Social Systems". I denna kunde han konstatera att mänskliga sociala system inte kunde jämföras med eller beskrivas på samma sätt som vi vant oss vid att använda systemteori för att beskriva naturvetenskapliga, tekniska och biologiska system. Visserligen kunde man nå långt med sådana beskrivningar men i dagens komplexa verklighet slog de slint.

I avhandlingen använde han jämförelser mellan Gabriel Tardes och Emile Durkheims verk för att komma fram till denna slutsats. Gabriel Tarde, som levde mellan 1843 - 1904, var en fransk sociolog och socialpsykolog som var en föregångare i försöken att formulera ämnet sociologi. Émile Durkheim, 1858 - 1917, var en yngre fransk sociolog, pedagog, filosof och sociolog som konkurrerade med Tarde.

Durkheim blev den sociologiska strukturalismens fader. Han räknas numera som en av sociologins grundare, tillsammans med Max Weber och Karl Marx. Durkheims inriktning dominerar numera sociologin och de samtal och de analyser som görs om sociala skeenden i samhället och arbetslivet. Den inriktning som Tarde representerade refereras numera sällan.

Så som jag läser Törnberg så har Tarde "glömts" genom att Tarde och Durkheim byggde sina resonemang på två helt olika ontologier¹. Då Durkheims ontologi i dag nästan helt genomsyrar resonemangen och utgångspunkterna om organisering och samhälle så upplevs försök att i sina samtal utgå från en annan ontologi, som närmar sig Tarde, som "wicked". Sådana försök att beskriva sociala skeenden blir *obegripliga i det offentliga samtalet* trots att de i vår, min och Monicas Hanes, praktik visat sig vara mer användbara än Durkheims.

Tarde definierade samhällen som *psykologiska interaktioner* av individer, i vilka de främsta krafterna han menade var imitation och innovation. Durkheim letade i den tidens anda efter vilka *samhällsstrukturer och vilka organisationsformer* som ledde till de sociala skeenden som kunde observeras och hur de reproducerades.

Durkheims typ av "sociologiska upptäckter" ansågs användbara för den tidens ledare som med hjälp av sådana "kunskaper" gav sig på att försöka "konstruera" det goda och effektiva samhället. Dessa försök ledde fram till alla de politiska "-ismer" som prövats. Dessa har hittills inte skapat några lyckliga samhällen. De har istället, genom att kräva upp- slutning kring endast en föreskriven ideologi, medfört framväxten av antingen en förkvävande byråkrati eller totalitära samhällen och auktoritära ledare. De har också medfört förödande krig mellan de som hävdade överhögheten för den ena eller andra ismen.²

Genom att de analyser som gjorts i Durkheims anda har allvarliga svagheter, och leder till missriktade slutsatser, har jag som tog intryck av det som på slutet av 1900-talet kallades "Organizational Development"³ och Monica Hane som var en av pionjärerna inom "Psykosocial arbetsmiljö" övergett denna typ av analyser. Vi har istället närmat oss något som liknar Tardes ontologi.

---

¹ Läran om det varande – gällande hur världen eller tingen är beskaffade och vilka deras väsensbetingade drag är. Det vi kallar kunskap är för det mesta språkliga konstruktioner som bygger på vissa utgångspunkter. I takt med att kunskapen vidgas måste dessa reformeras. Därmed ändras också ontologin.

² -ismer har i Durkheims efterföljd också kommit att användas för att beskriva olika gemensamma inriktningar exempelvis i konsten och forskningen. Också dessa har där- efter kommit att bekriega varandra i termer av vilken -ism som är "den mest lämpliga och riktiga".

³ Jag väljer den engelska termen eftersom det som kom att kallas Organisationsutveckling i Sverige fick en delvis annorlunda inriktning.

Självklart får detta konsekvenser för begripligheten i de texter och resonemang som vi för. De kan uppfattas som "wicked". Det är då förstås en stor sak att kräva av våra läsare att dessa skall ändra de grundläggande utgångspunkter på vilka de bygger sina resonemang. Ändå gör vi det eftersom vi upptäckt att analyserna då blir mer rättvisande. Hoppas ni som läsare har tålamod med oss.

Tardes ontologi leder till att man behöver ta utgångspunkt i att mänskliga sociala system *formas och upprätthålls av de som verkar i dem*. Det finns ingen yttre lagbundenhet eller några strukturella och för människan okända krafter – utifrån, inifrån eller från någon ledare – som gör att det blir som det blir och att man "måste" agera som man gör.

Varje enskild individ kommer därför med denna utgångspunkt *att ha ansvar* för att det blir som det blir när denne gör som denne gör i den samverkan – de interaktioner – som skapas med alla andra människor i systemet. Om man bygger sina resonemang på en sådan ontologi – som kan härledas ända till Aristoteles – så är de berörda mänskliga individerna inte offer för den formella strukturen. De skulle i princip genom samtal och överläggningar med varandra gemensamt kunna hantera de påfrestningar de utsätts för genom den ordning de skapar med varandra.

De skulle därmed också kunna påverka eller förändra den skada eller den nytta var och en av dem gör i omvärlden. Detta är egentligen också en grundsats i den västerländska demokratin. Durkheims ansats gör att det uppstår en motsättning mellan tvång och frihet. En demokratisk lösning på denna motsättning har blivit parlamentarismen.

Problemet med parlamentarismen är att den fordrar att de i systemet ingående individerna på bred front förmår samtala om den ordning de skapar med varandra för att inte känna sig som offer och för att gemensamt kunna skapa en ordning som frigör all deras inneboende individuella kunskaper och kreativitet. Detta har ännu inte lyckats. En sådan ordning är nämligen inte statisk och lagbunden så som den blir i Durkheims ontologi. Den är dynamisk. Den blir till i stunden genom att individerna väljer att göra vad de gör och genom hur var och en i detta aktuella ögonblick tolkar alla de andras intentioner.

Enda sättet att då få grepp på "alla de andras intentioner" är genom kommunikation och då i första hand genom språket. Därför blir den på-

gående diskursen⁴ central för förståelsen av de mänskliga sociala system man medverkar i. I dag är emellertid denna diskurs fångad i en Durkheimsk *begreppsvärld*. Om och när en annan ontologi i de situationer som analyseras borde vara mer relevant så blir därför resonemang baserade på Durkheims ontologi missriktade.

Vi, jag och Monica, har i linje med många andra författare och forskare genom våra studier och texter visat att Durkheims begreppsvärld – exempelvis när det gäller dagens stora tjänsteverksamhet – inte leder in i en tillräcklig god förståelse för hur vi gemensamt kan bygga livskvalitet i det moderna samhället. Så som vi i dag i allmänhet resonerar om och beskriver samhället och penningekonomin förbrukar vi istället jordens resurser och förbiser den synergi som skulle kunna skapas i människors samverkan med varandra.

Jag kommer därför i följande bloggar att närmare försöka precisera vilka konsekvenser jag och Monica Hane anser skulle kunna uppnås om istället i överläggningar, analyser och insatser rörande sociala skeenden använde resonemang som utgår från andra utgångspunkter än Durkheims ontologi.

Referenser

Törnberg A (2017): *The Wicked Nature of Social Systems _ a Complexity Approach to Sociology*. Göteborg: Avhandling 2017-03-17, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/51507/3/gupea_2077_51507_3.pdf

Wennberg B-Å (2019): *Om utforskande samtal och hur man med hjälp av dessa kan vända ilska-argumentation till handlingsmöjligheter*. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Webbsida/Samtalet1909292.pdf>

---

⁴ Jag skiljer på kommunikation och diskurs. Med diskurs menas i detta fall de språkliga uttryck i tal och text som kan observeras, dokumenteras och refereras till i efterhand. De existerar i nuet och kan bevaras för framtiden i motsats till kommunikation och interaktiva mönster som är dynamiska och flyktiga.